

12R

01376

Suåtrycke

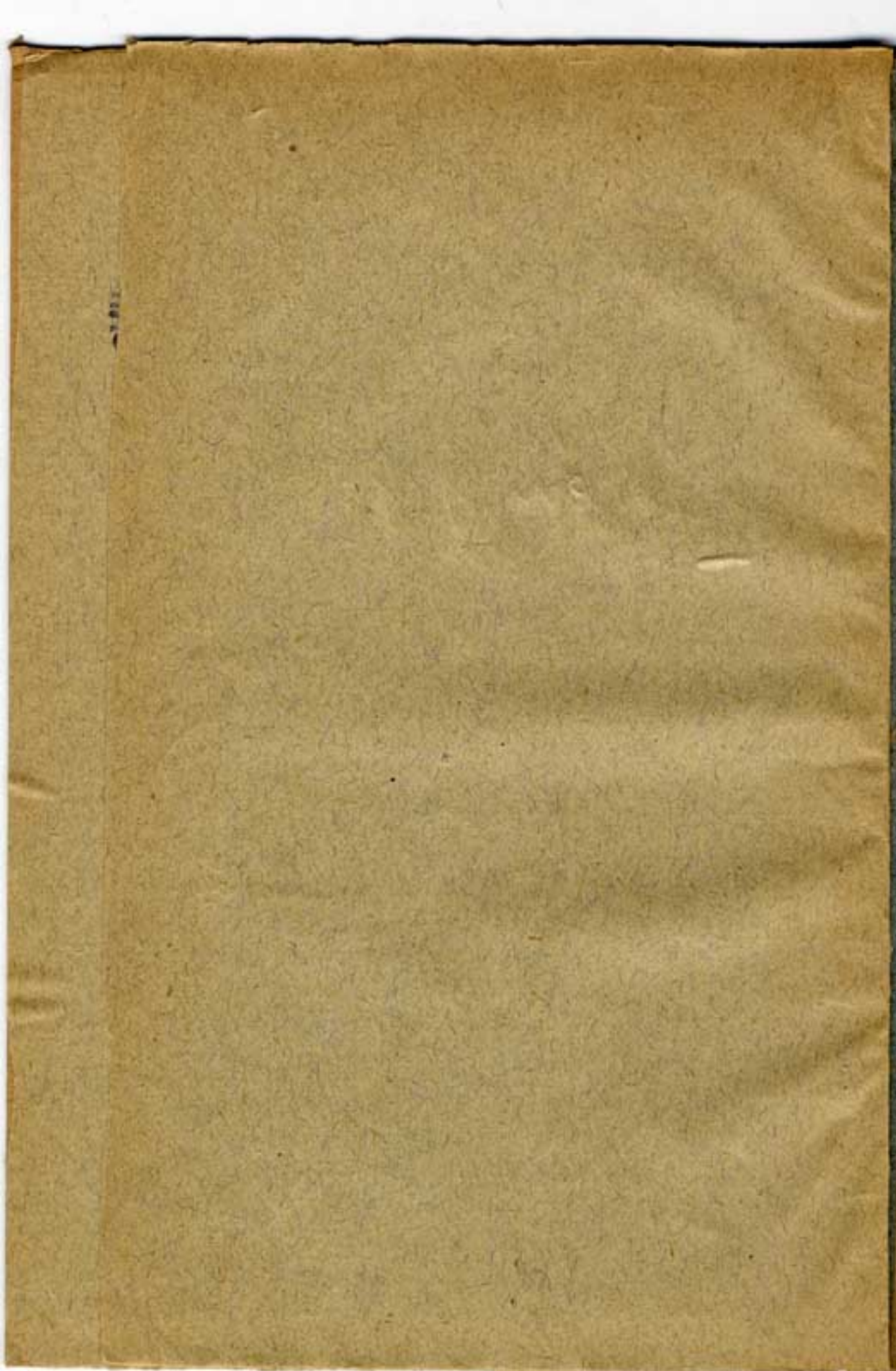

B 653/44

D. II

H

Hedren, J. J.

Hedrén, J. J. H
Kort Berättelse

om

S:T JACOBS KYRKA

ifrån

dess första grundläggning, i sammanhang med den nu senast fulländade reparationen.

Aflemdad till Församlingen, då Kyrkan efter nämnde reparation öppnades till allmän Gudstjänst Nyårsdagen den 1 Januarii 1817.

STOCKHOLM,

Tryckt hos A. GADELIUS, 1816.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Som den nu fulländade reparationen af S:t Jacobs Kyrka är den vigtigaste sedan denna Kyrkas ihvigning, så väl i anseende till de förändringar dervid blifvit gjorda, som till den möda och kostnad derpå blifvit använd, har man trott sig i någon mån bidraga till Församlingens nöje igenom en kort teckning af Kyrkans öden från äldre tider, i sammanhang med hvad nu senast till dess iståndsättande och prydande blifvit tillgjordt.

Att denna S:t Jacobs Församling icke allenast ifrån ålder varit organiserad, utan ock ägt sin Kyrka, är af gamla handlingar ostridigt. Redan 1343 bevisas af ett taxerings document, att Kyrkan varit känd af Påfviska stolen i Rom; hvaraf sannolikt slutas, att den i början af sistnämnde, eller 14:de århundradet, blifvit byggd, omkring 50 år efter, sedan Stockholms Stad grundlades af Birger Jarl. Efter denna tiden finnas Jacobs Kyrka och Kyrkogård ofta nämnda; intill Konung Gustaf den 1:ste, som år 1527 lät densamma nedrifva, på anhållan af Stockholms Stads, inom broarna boende, Borgerskap, som ansågo alla på Malmen belägna Kyrkor farliga, i de då varande oroliga tider, då fiender lätt kunde uti dem lägga sig, Slottet och Staden till förfång. Af hvilken denna gamla Kyrka först blifvit byggd, är icke bekant; icke heller med visshet, om Patriarchen eller Apostelen Jacob, eller någon af Martyrerna gifvit

Denne namn. Visst är, att hon ifrån början burit detta namn, att hon varit en gammalmodig korsbyggnad af trä, och stått på samma ställe, der Kyrkan för närvarande står.

Femtio år förflöto sedermera, utan att Församlingen egde någon Kyrka. Men i samma mån folkmängden började öka sig på Norr Malm öster om Brunkeberg, blef äfven derstädes behofvet af Kyrka och Gudstjenst mera tryckande. Konung JOHAN den 3:dje, som isynnerhet utmärkte sin regering af omsorg för Kyrkans nybyggnad, upprättelse och förbättring, gaf ock fördenskull år 1580 befallning om en korsverkskyrkas uppbyggande, i den nedrifnas ställe. Af särskilta mindre kända orsaker kom verkställigheten häraf att fördöjas till år 1588, då Konungens befallning förnyades; hvilket dröjsmål medförde den lyckliga påföljd, att Kyrkan uppfördes af sten, i stället för korsverke, samt efter en annan grundritning, hufvudsakligen sådan den nu finnes. Arbetet fortsattes derpå efter hand allt intill Konungens död år 1592, då endast väggarne upptill taket hunnit fullbordas.

Med Konungens död afstannade Kyrko-byggnaden alldeles. De inhemska oroligheterna under Hertig CARLS Riks-förestånderskap, hvilka ännu sysselsatte honom såsom Konung, jemte de vidsträckta och i verldshistorien oförgäteliga krig, dem Han dels sjelf utförde, dels öfverlemnade åt sin son, den Store GUSTAF ADOLF, upptogo hela Regeringens uppmärksamhet och omsorg. Af dessa orsaker måste Jacobs Kyrka, utan tak och inredning ännu i 50 år vänta på sin fullbordan. År 1641, genom Drottning CHRISTINAS

omsorg, frikostighet och nit, samt Öfver-Ståthållaren GLAS FLEMINGS driftiga tillsyn, företogs åter arbetet, och fortsattes med den framgång, att innan påföljande årets slut var Kyrkan öfver allt hvälfd, som betecknas med åratalet 1642, hvilket midt uti Kyrkans hvalf finnes med jernsiffror inmuradt. Följande året 1643 inreddes den nya Kyrkan med Altarbord, Predikstol och bänkar; hvarefter hon samma år den 26 November till allmän Gudstjenst högtidligen invigdes, uti Drottningens och Riksens Råds närvaro, då första Kyrkoherden öfver denna S:t Jacobs och Johannes Församling, tillförene Kyrkoherden i Sorunda, Magist: ANDREAS JOHANNIS NYCOPENSIS, samma dag i embetet inställdes.

Ehuruväl Jacobs Kyrka nu sålunda kunde nyttjas till allmän Gudstjenst, saknades dock ännu flera stycken i dess fullkomlighet, så i afseende på sjelfva byggnaden, som dess inredning. Dessa brister blefvo likaledes afhjelpade, med en skyndsamhet, som vittnar både om Församlingens beredvillighet och föreståndarens drift. Sålunda påtänktes genast ett rymligt torn för klockor och urverk, hvilket ock följande året 1644 påbegyntes och inom ett år fullbordades: hvar af Murmästaren, *Hans Forster*, förvarat åminnelser genom en i hvalfvet öfver norra Läktaren anbragt bläcktafla, beprydd med murare-embetets attributer. Drottning CHRISTINA behagade på egen bekostnad låta förfärdiga Altartaflan, som uppställdes 4 år efter invigningen, eller 1647, och blef året derpå förgylld. Ett med mycken omsorg och skicklighet arbetadt dyrbart Chorskrank, skänkt af Enkefru Presidentskan ANNA

GYLDENCLOU, född BURE, blef uppställt år 1669. År 1643 före Kyrkans invigning, uppsattes den första predikstolen på östra sidan af andra pelaren, men flyttades 14 år derefter till den västra sidan af samma pelare. Denna Predikstol var en gåfva af Öfversten och Krigsrådet HENRIC FLEMING och dess Fru SIGRID KURSELL. Samma kristeliga och valgörande Herrskap har äfven Kyrkan att tacka för dess södra Kyrkoport, som både vittnar om konstnärens smak och gifvarens frikostighet. År 1644 byggdes vid västra porten tvänne Läktare öfver hvarandra, den öfra för Orgverket och den nedra för åhörare. I mån af den tilltagande folkmängden inom Församlingen, ökades äfven behovet af bänkrum: hvadan beslöts att bygga en Läktare midt på södra sidan, hvartill uppgången öppnades från Jacobs torg, genom en vid kyrkan, midt i fönstret vid södra porten, tillbyggd trappgång. Kostnaden härtill bestriddes genom frivilliga sammanskott, isynnerhet af församlingens fornämre innevånare; hvadan äfven denna Läktaren i förstone kallades *Herr-läktaren*, men snart fick namnet af Grefve Magni Läktare, alldenstund Rikscancelleren Gref MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE isynnerhet med frikostiga biträden till detta ändamål sig utmärkt. Denna Läktare blef färdig 1670, 27 år efter Kyrkans byggnad. År 1729, eller 59 år senare, tillbyggdes denna Läktare åt östra sidan, fram till Horniska grafcho-ret, på Riks-Rådet Gref MAGNUS JULIUS DE LA GARDIES bekostnad, hvars namn äfven denna tillbyggnad burit, såsom De la Gardiska Läktaren. 18 år derefter, år 1747, gjordes en lika tillökning

åt västra sidan, som fick namn af nya Läktaren? och samma år byggdes ännu tvenne andra Läktare, under de förstnämnde, för enskildte personers räkning. Den så kallade Skol-Läktaren, fram i Choret, byggdes äfven detta år på enskild mans bekostnad och för dess eget bruk. Bänkarne i kyrkan voro i början ställda på lika sätt, som de nu efter reparationen befinnas, nemligen i lika ställning på båda sidor om stora gången: men år 1647 ändrades denna ställning på norra sidan, så att bänkraden flyttades intill norra väggen, hvarigenom norra gången kom att ligga näst till pelarena. Chorbänkarna hafva äfven tid efter annan blifvit tillbyggda och förändrade till det skick, de före reparationen egde.

På detta sätt har denna S:t Jacobs Kyrka, alltifrån år 1643, då den invigdes, intill år 1747 eller under 104 års tid, undergått täta förändringar till sin inredning, hvilka efter olika plan och af särskilta händer blifvit gjorda: hvadan icke heller någon öfverensstämmelse och sammanhang emellan dem kunnat skäligen förväntas. Sedan sistnämnde år 1747 har deremot Kyrkan i dessa afseenden icke undergått någon betydlig förändring. De reparationer, som efter den tiden blifvit gjorda, hafva endast haft för afsigt Kyrkans underhållande; såsom fotens iståndsättande utvändigt, med sandstenspelare, som skedde 1767: Torn-urets reparerande, Altartafelns och Predikstolens förnyande till målning och förgyllning, ljuskronornas och Chor-skrankets rengöring och polering, lagning af golf och bänkar, som allt verkställdes år 1774; samt Kyrkans utvändiga rappning och affärgning

tillika med salubodars aptering vld Kyrkomuren åren 1776 och 1777: åskledarens iståndsättande samt södra portens lagning, åren 1806 och 1807, att förtiga flere smärre reparationer, som årligen efter förefallande behof blifvit förrättade.

Under de senast förflutna åren hafva Församlingens Ledamöter mera allmänt yttrat den önskan, att Kyrkan måtte undergå en större reparation. Man har funnit, att de på särskilda tider och efter olika idéer utförda tillbyggnader och förändringar stört den enhet, harmonie och simplicitet, som bör characterisera ett tempel, och som icke saknas i denna Kyrkas grundritning. Man har trott, att, ehuru en Pelare-Kyrka icke kan ega ett alldeles fritt ljus, och ehuru läktare ännu mera bidra till dess förmörkande, likväl läktarena kunde så afpassas, att ljus på alla sidor icke må saknas, hvilket tillförene på södra sidan, genom läktare-byggnaderha, var fullkomligen utestängdt; af hvilken orsak man äfven önskat kunna alldeles umbära läktare, både för Kyrkans utseende och ljus, men, då de för utrymmet funnits nödvändiga, sökt att på möjligaste sätt förena bekvämligheten med förenämnde ändamål. Då härtill kommit det synnerligen föråldrade och förnötta utseende, som utmärkte hela denna Kyrkas inre, och som, oaktadt dess af kännare godkända architectur, nedsatte dess värde nedom Hufvudstadens öfriga Kyrkor, dem hon i flera stycken öfverträffar: så har äfven detta skal förenat sig med de förut anförda, för att önska, påtänka och besluta en total reparation. Kyrkorådet och Kyrkans Vårdar hafva äfven med behörig uppmärksamhet gifvit akt på denna Försam-

lingens allmänna åstundan. Verkställigheten har likväl länge dröjt, intilldess man såg sig ega tillräckliga medel att börja företaget, utan att med nya tillskott betunga en Församling, som till Läro-anstalter och Fattigvård gjort de ädelmodigaste och frikostigaste uppoffringar. Genom företrädares nitiska omvårdnad och sparsamma hushållning hafva ock tillgångarna blifvit ökade, så att man kunde utan bekymmer lägga hand vid verket: hvarest, och sedan Församlingens Ledamöter, icke allenast ofta enskilt, blifvit rådfrågade, utan ock i allmän Sockenstämma gifvit sitt enhälliga bifall till det länge omtalta företaget, reparationen ändteligen för $2\frac{1}{2}$ år sedan börjades, under ledningen af konstens och skicklighetens hand och med biträde af påliteliga arbetare. År 1814, om sommaren, nedtogs Altartaflan: Choret vattenrefs och hvitlimmades: den nya Altarprydningen förfärdigades och uppsattes; hvarjemte anstalter gjordes till en ny Altartaflas erhållande. År 1815, om sommaren, nedtogs Predikstolen, läktare och bänkar: hela Kyrkan vattenrefs och hvitlimmades: hela golfvet inlades: de gamla, utanför Kyrkan varande trappgångar, nedrefvos och fönstren fullkomnades; hvarest Kyrkan nu erhållit det utseende utvändigt, som hon i sin första början egde och derjemte återfått det ljus, som var bestämdt att igenom dessa fönster intränga. Emot slutet af samma år lades grunden till läktarena med bjelkar, trossbottnar och golf, samt omsider uppfördes de nya trappgångarne inuti Kyrkan, 5 till antalet. Under innevarande år äro alla bänkar i Kyrkan och på läktarena förfärdigade, utgörande tillsammans 164 numror: beslagen till

desamma smidda och fastsatta: balustraden framför Altaret och Orgel-läktaren, Predikstolen med dess tak, galler, panelningar och dörrar i Kyrkan, på Läktarena, vid Orgelverket och i Sacristian fullbordade: alla ornamenten på läktare, predikstol, bänkar m. m. huggna och fastsatta, och ändteligen hela Kyrkan målade: icke till förtigandes ett ibland de hufvudsakligaste, bekymmersammaste och kostbaraste arbete vid hela denna reparation, nemligen Orgelverkets fullkomliga ombyggande med betydliga tillökningar. Under denna tiden har Forsamlingen, allt sedan Junii månad år 1815, måst hålla sina Gudstjenster i Johannis Kyrka, der ock alla öfriga till Gudstjensten hörande göromål blifvit förrättade. Att en så vidsträckt reparation fordrat både tid, möda och oupphörliga omsorger, i synnerhet då äfven Forsamlingens kyrkogård och Schole-anstalter påkallat och njutit under samma tid en icke obetydlig omvårdnad, läser hvarje billig domare nogsamtt inse: och om äfven Kyrkans driftige Sysloman, af deras kända blygsamhet, skulle undanbedja sig ett offentligt vitnesbörd af deras berömvärda outtröttliga nit, kunna de dock icke med misshag höra den enskilda och allmänna tacksamheten sammanstämman med deras eget medvetande, att vitsorda väl uppfyllda pligter. Det måste äfven, enligt sanningen, erkännas, att Kyrkan varit utmärkt lycklig i valet af Handtverkare, hvilka alla med skicklighet, ordning och pålitlighet fullgjort sina förbindelser och derigenom gjort sig fortjena till uppriktig aktning och erkänsla. Det fortjenar äfven nämnas, att de flesta af dessa arbetare äro innevånare af denna S: Jakobs Forsam-

ling: de öfrige arbeten hafva varit ifrån Stockholm, med undantag af smidet, som blifvit förfardigadt i Eskilstuna fullkomligt godt och till ett ovanligt billigt pris. Mätte Herrans nåd och välsignelse följa alla de händer, som med trohet och flit arbetat till upprättande och prydnade af Hans Tempel!

Den nuvarande Altarprydnaden består af tvenne på fyrkantiga piedestaller fristående Joniska colonner, som uppbära en fronton, alltsammans i enkel antik smak orneradt och bestämdt till infattning för Altartaflan. Denna har blifvit af en berömd Svensk Konstnär år 1815 i Rom målad och förlidne år med Fregatten Galatée hit öfverförd, men vid transporten lidit en så betydlig skada, att den, utom Konstnärens egen förbättring, visserligen varit obrukbar. Lyckligtvis anlänle Mästaren kort efter till fäderneslandet, och skyndade att återställa sitt arbete till dess ursprungliga, tilläfsventyrs ännu mer förhöjda, skönhet. Taflan föreställer vår Frälsares uppståndelse, efter den anvisning, som de hel. Evangelisternas berättelser meddela.

Predikstolen är af sexkantig form, uppburen af 6 colonner af en mindre känd, men antik stil, samt täckt med en rikt ornerad himmel, i hvars medelpunkt finnes en strälände sol med inneslutet den Högstes tillbedjansvärda namn, *Jehovah*.

I stället för de på södra sidan anbragte, öfver hvarandra ställde läktare, har Kyrkan nu blifvit försedd med läktare å båda sidor, jemt efter pelar-raderna, till utseende, höjd och indelning alldeles lika, hvarigenom hela Kyrkan fått

ett harmoniskt skick. Bröstvårnen af dessa läktare, likasom pilastrarna mellan hånkdörrarne i nedra Kyrkan vid stora gången, äro med enkla ornament försedde.

Kort efter denna Kyrkas invigning uppsattes på Orgel-läktaren ett litet positiv, som dock ej längre nyttjades än till år 1659, då det bortbyttes till Ammiralitets eller nu varande Skeppsholmskyrkan, der det ännu finnes. Samma år aftaltes med Orgelbyggaren *Frans Boll* om ett nytt Orgelverk, i storhet och godhet lika med det i Stadens Storkyrka. Detta verk nyttjades till år 1723, då Jacobs Kyrka, och i synnerhet dess torn, urverk och orgor, natten mellan den 14 och 15 Maji illa skadades af åsken. Då, efter flera mindre och större reparationer, detta Orgelverk icke mera kunde brukas, byggdes af den berömde Orgelbyggaren *Hedlund* ett nytt, som invigdes år 1746. Detta samma verk, åtskilliga gånger öfversedt och förbättradt, har dock nu första gången undergått tillika med Kyrkan en generell reparation. Verket är flyttadt 2 alnar och ett kvarter närmare västra gafvelen, hvarigenom läktaren vunnit större utrymme. Bälghuset är anlagdt på norra sidan om verket i ett dertill afskildt rum och plats lemnad för framdeles skeende tillökning af en blåsbälg, utom de 10, som redan finnas. De mechaniska delarna i hela verket äro i åtskilligt förändrade efter i senare tider förbättrade metoder. Manualclaveren äro helt och hållit nygjorda. Öfververket är redan tillökt med en half stämma, och kommer, efter skedd anläggning, att än vidare ökas med en hel och en half stämma. I manua-

len kommer att insättas 2:ne nya hela stämmor i stället för 2:ne nu borttagna och der mindre passande. I pedalen är en ny gröfre stämma insatt i en finares ställe. Yttre utseendet är förbättradt dels med tillökning af flera synliga pipor och dels med nytt bildhuggeri, hvilket, jemte det gamla, blifvit med äkta guld forgyldt, samt hela verket ommåladt med en ljusare färg. Balustran framför Orgel-läktaren är beprydd med musikaliska attributer, Lyrer och Sistrer; och på listan nedanföre läses i gyldne bokstäfver de heliga orden i Psalmen 135: 3 v. Hvad som ännu återstår kommer att med det skyndsammaste fullbordas; och har man de bästa anledningar att, efter fulländad reparation, kunna anse verket ibland de bästa i riket, fullkomligen svarande mot Kyrkans värdighet och behof.

För att skilja Kyrkan ifrån Choret har ett prydligt galler blifvit förfärdigadt, bestående af järn-griljer, innefattade inom 8 brons pelare och i midten öppnade af dubbla portar, allt efter antiken orneradt. Detta galler, i det närmaste färdigt, har dock ännu icke hunnit uppsättas; men skall ofelbart mycket bidraga till Kyrkans fullkomlighet och prydnad.

Ännu återstår dock mycket, förrän denna Kyrk-reparation kan anses till alla delar fullbordad. Deribland må nämnas Kyrkans eclärering genom på pelarena anbragta candelabrer i stället för de borttagna ljuskronorna: altarets och i synnerhet predikstolens ytterligare prydnad med passande sinnebilder: vissa smärre innom Kyrkan behöfliga möbler och redskap: portarnes lagning och hela Kyrkans utvändiga rappning

och affärgning: Kyrkogårdens plapering och städning m. m., som måste lemnas till framtiden och tillgångarne.

Hela den hittills använda reparationskostnaden uppgår till omkring 18,000 R:dr Banco, och öfverstiger Kyrkans tillgångar med nära 4,000 R:dr B:co, dem en vaksam och noggrann hushållning, som man hoppas, snart skall ersätta.

I afseende på hvad som ännu erfordras till de återstående behofven, kan väl icke af Kyrkans vanliga inkomster förväntas, att de hastigt blifva afhjelpa. Men Jacobs Kyrka behöfver ej misströsta. Den påminner sig ifrån sina första tider många ädla namn, som stå tecknade bland dess välgorare. Tvenne FLEMINGAR, 2:ne DE LA GARDIER, en PIPER, en HORN, en STEN, en CLASON, en FRU BURE, en RAUTELL, REHN med en mängd flera Församlingens hederliga medlemmar, ega rättighet till denna Kyrkas evärdeliga erkänsla. Men det är icke blott deras minne som lefver, utan äfven deras tänkesätt och deras efterdöme. I dessa sist förflutna år hafva de bevist sig kraftigt lefvande i frågor om nödlidandes hjälp, om arbetande fattigas uppmuntran och understöd, om fattiga barns undervisning. Behöfver man frukta, att Herrans hus skulle varda förglömdt, eller att Jacobs folk skulle vanslägtas från sina fäder?

Vare Herren vår Gud med oss, såsom har med våra fäder varit hafver! Utskicke den store Öfverherden till dessa Zions murar trogna väktare, till att föda hans hjord med lärdom och vishet! Blifve denna helgedom flitigt besökt af upplysta och rättsinniga tillbedjare, som söka

sina själaras välfärd i bättringens och tröstens Evangelium! Utsträcke den Alsmäktige ifrån höjden sin fadershand öfver denna Sin helgade boning, att skydda den från alla olyckor och låta den förkofras i ära och nåd inför Gud och människor! Herrans välsignelse vare öfver Jacobs hus och dess arfvedel, intill den stora Nyårsdag, då vi hoppas få hålla Gudstjenst i det tempel, som med händer icke gjordt är!

17

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

17

